

اصطلاحات و مفاهیم بیمه (۱۵)

- دکتر غلامحسین جباری
- دکتر محمد هوشنگی

Third Party Liability

شخص ثالث

همین افراد زیان بدنی و مالی وارد می‌کند. به عبارت دیگر پوشش بیمه مسئولیت بر خلاف هدف اصلی آن که حفظ حقوق افراد جامعه در کلیت آن است به وضوح محدود می‌شود و همین محدودیت موجب اختلاف بین بیمه‌گر و بیمه‌گذار و زیان دیدگان می‌شود و در عمل بسیاری از خسارت‌های حاصل از حوادث رانندگی جبران نمی‌شود. حال آنکه تصور همگان از اجرای قانون بیمه اجباری مسئولیت حوادث رانندگی کاملاً خلاف این است. یک اشکال کلی این است که آیا قید تحت تکفل شامل کلیه بستگان نامبرده بتدریج است یا اینکه این قید منحصراً مربوط می‌شود به اجداد.

اشکال‌های دیگری که در عمل دیده شده اغلب از موارد زیر است:

۱. در بند الف آمده است بیمه‌گذار و مالک یا راننده وسیله نقلیه مسئول حادثه. از آنجا که در ماده اول وظیفه بیمه کردن به عهده دارنده خودرو است و دارنده می‌تواند مستأجر و یا بستانکار بیمه‌گذار باشد که وسیله نقلیه را بیمه کرده است، اگر حادثه‌ای منجر به وارد شدن خسارت به مالک وسیله شود و این خسارت ناشی از رانندگی شخص سومی باشد آیا باز هم مالک شخص ثالث تلقی نمی‌شود و از دریافت خسارت محروم است؟ سؤال پیچیده‌تر اینکه اگر زیان دیده همسر یا فرزند یا پدر مالک باشد آیا باز هم از شمول شخص ثالث خارج است و خسارت او بر عهده

اصطلاح شخص ثالث معمولاً در بیمه مسئولیت دارندگان وسایل نقلیه در مقابل اشخاص دیگر، که مجموع افراد جامعه را در بر می‌گیرد، بکار می‌رود و منظور از آن بیمه مسئولیت در مقابل شخص ثالث است. ظاهراً این یک اصطلاح ساده است که بایستی مفهوم آن برای همگان روشن باشد ولی برعکس اصطلاح فوق، یکی از موضوعات بحث‌انگیز در بیمه مسئولیت اتومبیل است که هم از لحاظ ضوابط بیمه‌ای و هم اصول حقوقی نکاتی قابل تأمل و دقت دارد.

در ماده ۲ قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه آمده است: «کلیه اشخاصی که به سبب حوادث وسایل نقلیه موضوع این قانون دچار زیان‌های بدنی یا مالی می‌شوند از لحاظ این قانون اشخاص ثالث تلقی می‌شوند به استثناء اشخاص زیر:

«الف) بیمه‌گذار، مالک یا راننده وسیله نقلیه مسئول حادثه»

«ب) کارکنان بیمه‌گذار مسئول حادثه حین کار و انجام وظیفه»

«ج) همسر، پدر و مادر و اولاد او و اولاد او و اجداد تحت تکفل بیمه‌گذار در صورتی که سرنشین وسیله نقلیه‌ای باشند که راننده یا بیمه‌گذار مسئول حادثه است»

بطوریکه ملاحظه شد اشخاصی که از شمول تعریف شخص ثالث خارج می‌شوند طیف وسیعی را در بر دارند و بسیاری از حوادث رانندگی به

بیمه‌گر نیست؟

۲. کارکنان بیمه‌گذار، طیف وسیعی را در بر می‌گیرد. بعضی مؤسسات کارمندان بی‌شماری دارند. اگر یکی از کارکنان حین مأموریت و در اثر تصادف با یکی از خودروهای متعلق به مؤسسه صدمه ببیند، باز هم خسارت او بر عهده بیمه‌گر نیست. ناگفته نماند که تشخیص حین کار و انجام وظیفه همیشه آسان نیست.

۳. اگر قبول نداشته باشیم که قید کفالت در بندج شامل همه افراد نامبرده در این بند است با این مسئله مواجه می‌شویم که به چه دلیل اولاد اولاد که قاعدتاً تحت تکفل پدر خودشان هستند و متکفل مخارج آنها، بیمه‌گذار یا مالک نیست بایستی از شمول شخص ثالث خارج شوند.

بایستی به دو نکته توجه کنیم یکی اینکه هدف از یک بیمه اجباری - که بنا به مصالح جامعه و وضع می‌شود - حمایت از تمامی افرادی است که در معرض خطر قرار دارند و استثناء بعضی از افراد جامعه با هر توجیهی که باشد، فلسفه و جودی آن بیمه را تضعیف می‌کند. اتومبیل و وسیله خطرناکی است که زندگی صنعتی آن را به جامعه تحمیل کرده است و

بیمه اجباری هم تدبیری در جهت حمایت از افراد جامعه در برابر این وسیله خطرناک است. بنابراین همان‌طور که برای حوادث کارگری یک نوع بیمه به منظور حمایت از کارگرانی وضع شده است که محکوم به کار در مجاورت ابزار و ماشین آلات خطرناک هستند و مسئولیت کارفرما به موجب قانون فرض می‌شود و استثناء‌پذیر هم نیست، در مورد حوادث رانندگی هم که یک معضل اجتماعی است و همه افراد جامعه در معرض آثار زیان‌بار آن هستند، بایستی مسئولیت کسی که خودرو را به حرکت در می‌آورد به عنوان یک فرض قانونی بپذیریم و انواع مختلف استثناء را به آن وارد نکنیم. با این استدلال، تنها کسی که نمی‌تواند از

حمایت قانون بیمه اجباری و وسیله نقلیه استفاده کند، شخص راننده‌ای است که حوادث را ایجاد کرده است و حتی فرزندان و همسر او نیز بایستی تحت پوشش بیمه باشند. به این معنی که در صورت فوت راننده مسئول حادثه وراثت او ذینفع از بیمه تلقی شوند، زیرا آنها در ایجاد حادثه دخالتی نداشته‌اند.

یک استدلال در جهت توجیه استثناء کردن افراد تحت تکفل و کارکنان بیمه‌گذار از شمول تعریف شخص ثالث وجود دارد و آن این است که بیمه‌گذار مثل هر شخص دیگر مسئول زیان حادثی است که توسط این افراد به عمد یا به سهو وارد شود. اما باید توجه داشت که این اصل حقوقی مانع این نیست که مسئولیت بیمه‌گذار را در مقابل این اشخاص انکار کنیم به عبارت دیگر اگر هر کس به افراد تحت تکفل و یا کارکنان خود صدمه‌ای وارد کند، مسئول جبران آن است و اگر عمل زیان‌بار آن شخص جرم یا جنایت تلقی شود بایستی مجازات گردد. پس نمی‌توانیم ادعا کنیم که افراد تحت تکفل و به طور کلی تحت مسئولیت یک شخص از مطالبه خسارت زیان‌های وارده از طرف او محروم هستند و لذا تسری

عنوان شخص ثالث در بیمه اجباری مسئولیت وسایل نقلیه ایرادی از نظر حقوقی ندارد و از نقطه نظر اجتماعی نیز حمایت این افراد موجه و لازم است.

بنابراین به نظر می‌رسد که اگر فرصتی برای تجدید نظر در قانون بیمه اجباری بیمه مسئولیت دارندگان وسیله نقلیه بدست آید بایستی دایره شمول تعریف شخص ثالث هر چه بیشتر گسترده‌تر شود و چه بهتر که به جز شخص راننده وسیله نقلیه اعم از اینکه مالک یا مستأجر و یا راننده و یا مستخدم دارنده باشد (در صورتی که مسئولیت او در ایجاد حادثه ثابت شود)، همه افراد شخص ثالث تلقی شوند و تحت پوشش بیمه اجباری قرار گیرند.

ممکن است وسعت دایره شمول شخص ثالث، تعهدات بیمه‌گران را افزایش دهد که در این صورت حق بیمه افزایش یابد ولی هم اکنون اغلب بیمه‌گذاران با پرداخت حق بیمه اضافی نوعی پوشش اختیاری به نفع اشخاص مستثنی در قانون تحصیل می‌کنند و همین لزوم وسعت پوشش اجباری و آمادگی بیمه‌گذاران را برای پرداخت حق بیمه اضافی

ثابت می‌کند.

بنابراین به طور خلاصه می‌توان گفت که بیمه مسئولیت برای جبران زیان‌های وارده به اشخاص ثالث است و مفهوم شخص ثالث بستگی به نوع حادثی دارد که موجب مسئولیت می‌شوند.

در بعضی از بیمه‌های مسئولیت، شخص ثالث یک فرد مشخص است مثل بیمه مسئولیت مستأجر در مقابل مالک که معمولاً یک نفر است. همچنین در بیمه مسئولیت پیمانکار در مقابل کارفرما.

در برخی دیگر از بیمه‌های مسئولیت که شخص ثالث گروه مشخص است مثل بیمه مسئولیت کارفرما در مقابل کارکنان خود یا بیمه مسئولیت صاحب خانه در مقابل همسایگان.

در بعضی دیگر بیمه‌های مسئولیت شخص یا اشخاص ثالث گروهی افراد نامعین هستند مانند بیمه مسئولیت تولید که افراد ذینفع در آن کلیه مشتریان بالقوه محصولات کارخانه هستند.

در نوعی از بیمه‌های مسئولیت تمام افراد جامعه مشمول تعریف شخص ثالث می‌شوند مثل مسئولیت در مورد محیط زیست یا مسئولیت راننده

■ حوادث رانندگی یک معضل اجتماعی است و همه افراد جامعه در معرض آثار زیان‌بار آن هستند، بایستی مسئولیت کسی که خودرو را به حرکت در می‌آورد، به عنوان یک فرض قانونی بپذیریم و انواع مختلف استثناء را به آن وارد نکنیم

در بیمه‌های مسئولیت اختیاری هر گونه شرط و محدودیتی می‌تواند با توافق طرفین برای محدود ساختن میزان تعهد بیمه‌گر و یا دایره شمول تعهد بیمه‌گر منظور شود، ولی در بیمه‌های اجباری حداقل تعهد بیمه‌گر و وسعت شمول آن توسط مقررات قانونی معین می‌گردد. در بیمه‌های اجباری مسئولیت، شخص ثالث که در واقع ذینفع از این بیمه است، را مقررات تعریف و تعیین می‌کند و مقررات به ترتیبی وضع می‌گردد که حقوق هیچ یک از زیان دیدگان احتمالی محدود و یا تضییع نشود.

در مقابل هر کسی که با او تصادف کند.

بیمه‌های مسئولیت اگر اختیاری باشند، کلیه شرایط آن از جمله حدود تعهد بیمه‌گر و میزان حق بیمه و هم‌چنین میزان فرانشیز، با توافق بیمه‌گر معین می‌شود. ولی اگر نوعی از بیمه مسئولیت اجباری شود حدود تعهد در هر حادثه را قانون یا مراجع ذیصلاح دولتی تعیین می‌کنند و در آن فرانشیز وجود ندارد. میزان حق بیمه هم ممکن است توسط قانون یا همان مراجع معین شود و یا اختیار بیمه‌گر و بیمه‌گذار قرار داده شود.

Running down clause or Collision clause

شرط تصادم

■ به موجب شرط تصادم در صورتی که بین دو کشتی تصادم ایجاد شود، بیمه‌گر هر یک از دو کشتی تعهد خواهد داشت در صورت احراز مسئولیت معادل سه چهارم خسارت وارد به کشتی دیگر را جبران کند

شرط تصادم در بیمه‌نامه‌های بدنه کشتی به عنوان یک تعهد اضافی محسوب می‌گردد، به این معنی که می‌توان گفت مبلغ بیمه کشتی مبین دو تعهد برای بیمه‌گر است. یکی تعهد در قبال خسارت‌های وارد به خود کشتی و دیگری تعهد در برابر خسارت‌های وارد به کشتی دیگر. مثلاً اگر در نتیجه تصادم کشتی A با کشتی B کشتی A غرق شود و به کشتی B نیز خسارتی وارد آید، بیمه‌گر کشتی A متعهد است هم مبلغ بیمه کشتی A را بابت غرق شدن این کشتی بپردازد هم خسارت‌های وارد به کشتی B را تا حداکثر مبلغ بیمه شده کشتی A جبران نماید.

شرط تصادم در بیمه کشتی کاربرد دارد. به موجب این شرط در صورتی که بین دو کشتی تصادم ایجاد شود، بیمه‌گر هر یک از دو کشتی تعهد خواهد داشت در صورت احراز مسئولیت معادل سه چهارم خسارت وارد به کشتی دیگر را جبران نماید. البته این تعهد

به این ترتیب بیمه‌گر کشتی A بیش از مبلغ بیمه شده این کشتی خسارت می‌پردازد. این موضوع در بند ۲-۸ شرایط بیمه زمانی کشتی بدین گونه بیان شده است. «خسارتی که در بند ۸ پیش‌بینی شده اضافه بر خسارتی است که طبق سایر شرایط و موارد این بیمه پیش‌بینی گردیده است و تابع شرایط زیر است.» شرایطی که در بند مذکور از آنها نام برده شده ناظر به محدودیت‌هایی است که در رابطه با کاربرد شرط تصادم اعمال گردیده است که عبارتند از:

الف - مسئولیت قانونی یا مسئولیت در مقابل اشخاص ثالث (Third party liability)

اولین محدودیت این است که مسئولیت تحت پوشش بیمه طبق شرط تصادم مسئولیت قانونی است نه مسئولیت قراردادی (Contractual liability). بنابراین در صورتی که بین مالک کشتی بیمه شده و کشتی دیگر قراردادی به منظور همکاری در یکی از امور دریانوردی (مثلاً یدک‌کشی و غیره) منعقد شود و این کشتی به کشتی طرف قرارداد برخورد کرده و خسارت وارد کند مشمول این شرط واقع نخواهد شد.

ضمناً این نکته نیز قابل ذکر است که مسئولیت قانونی در رابطه با شرط تصادم، زمانی مصداق پیدا می‌کند که کشتی بیمه‌شده به

علاوه بر تعهدی است که بیمه‌گر کشتی نسبت به جبران خسارت وارد به کشتی بیمه شده دارد. شرط تصادم در مجموعه شرایط بیمه بدنه کشتی مؤسسه بیمه‌گران لندن (بند ۸ شرایط بیمه زمانی کشتی و بند ۶ شرایط بیمه سفری کشتی) قید گردیده که ترجمه فارسی قسمت اول آن چنین است:

- بیمه‌گر سه چهارم مبلغ یا مبلغی را که بیمه‌گذار به مناسبت مسئولیت قانونی خود نسبت به شخص یا اشخاص ثالث در قبال زیان‌های زیر پرداخت نماید به وی مسترد خواهد کرد. به شرطی که پرداخت بیمه‌گذار به علت تصادم کشتی بیمه شده با کشتی دیگر باشد.

۱. از بین رفتن یا آسیب وارد به کشتی دیگر یا اموال موجود در آن کشتی.
۲. تأخیر در استفاده یا محرومیت از استفاده از کشتی دیگر یا اموال موجود در آن کشتی
۳. زیان همگانی، هزینه نجات (قراردادی یا غیرقراردادی) کشتی دیگر یا اموال موجود در آن کشتی.

به طرف دیگر باید براساس میزان مسئولیت مشخص شود. ضمناً این نکته نیز قابل ذکر است که بیمه‌گر تنها خسارتی را جبران می‌کند که بیمه‌گذار قانوناً مسئول پرداخت آن باشد. بنابراین در صورتی که بیمه‌گذار به صورت ارفاقی خسارتی به طرف مقابل پرداخت کند بدون این که قانوناً متعهد آن باشد، جبران آن در تعهد بیمه‌گر نخواهد بود.

د - خسارت باید مربوط به کشتی دیگر باشد

بیمه‌گر در صورتی طبق شرط تصادم متعهد به جبران خسارت است که خسارت مربوط به کشتی دیگر (کشتی طرف حادثه) و یا افراد ذینفع در آن کشتی باشد. بنابراین در صورتی که به علت حادثه تصادم به محمولات کشتی بیمه شده نیز خسارت وارد شود، ولو این که بیمه‌گذار کشتی مسئول باشد، بیمه‌گر مسئول جبران آن نخواهد بود. بر این اساس تعهد بیمه‌گر در رابطه با شرط تصادم به موارد زیر محدود می‌شود:

۱. از بین رفتن کامل کشتی دیگر و یا اموال موجود در آن کشتی
۲. هزینه تعمیر کشتی دیگر
۳. زیان ناشی از تأخیر در سفر کشتی دیگر و تأخیر در حمل کالاهای آن
۴. زیان مربوط به از دست رفتن منافع یا کرایه کشتی دیگر یا اموال موجود در آن کشتی
۵. هزینه جبران زیان‌های وارد به اموال موجود در کشتی دیگر
۶. تقدیه در رابطه با زیان همگانی کشتی دیگر یا اموال موجود در آن کشتی
۷. سهم زیان همگانی کشتی دیگر یا اموال آن کشتی (سهم زیان همگانی کرایه نیز مشمول تعهد می‌باشد)
۸. سهم کشتی دیگر و یا اموال موجود در آن کشتی از هزینه نجات (در صورت وجود زیان همگانی)
۹. سهم کشتی دیگر و یا اموال موجود در آن کشتی از هزینه نجات طبق قراردادی که برای این منظور منعقد شده است.
۱۰. هزینه‌های قانونی که بیمه‌گذار با رضایت بیمه‌گر جهت دفاع از ادعای خسارت مالکان کشتی دیگر و یا سایر صاحبان منافع آن کشتی پرداخته است.

ه - حدود مسئولیت

تعهد بیمه‌گر طبق شرط تصادم در مورد جبران خسارت وارد به کشتی دیگر و اموال موجود در آن کشتی محدود به سه چهارم خسارت است. این محدودیت شامل هزینه دفاع از ادعای زیان‌دیدگان نیز می‌باشد. بنابراین یک چهارم خسارت به عهده بیمه‌گذار خواهد بود. علاوه بر این محدودیت، در صورتی که مبلغ بیمه‌شده کشتی از مجموع خسارت‌های وارد به کشتی دیگر و اموال موجود در آن کشتی و منافع و غیره یعنی ردیف‌های ۱ تا ۹ مذکور در فوق کمتر باشد، تعهد بیمه‌گر سه چهارم مبلغ بیمه‌شده کشتی خواهد بود. ردیف ۱۰ مندرج در بالا جدا از این موارد است. یعنی چنانچه بیمه‌گذار هزینه‌هایی به منظور دفاع از ادعای زیان‌دیدگان پرداخت کند، سه چهارم آن در تعهد بیمه‌گر خواهد بود ولو این که معادل سه چهارم مبلغ بیمه‌شده کشتی نیز در تعهد بیمه‌گر باشد.

کشتی دیگری که متعلق به بیمه‌گذار نیست برخورد کند، یعنی به مال غیر خسارت وارد شود. وگرنه در صورتی که کشتی مورد بیمه به کشتی دیگری برخورد نماید که متعلق به همین بیمه‌گذار است مسئولیت قانونی مطرح نخواهد بود. با این حال طبق شرایط بیمه مؤسسه بیمه‌گران لندن در چنین حالتی نیز خسارات وارد به کشتی دیگر که آن کشتی نیز متعلق به مالک کشتی بیمه‌شده می‌باشد مشمول شرط قرار می‌گیرد و بیمه‌گر خسارت آن را جبران می‌کند. این در واقع استثنائی است که مورد قبول بیمه‌گران قرار گرفته است (کشتی هم مالک sister ship)

ب - حادثه باید تصادم باشد

موضوع دوم نوع حادثه‌ای است که موجب مسئولیت می‌شود. این حادثه باید تصادم یعنی برخورد کشتی بیمه‌شده به کشتی دیگر باشد. در حقوق انگلستان تنها برخورد دو یا چند کشتی به یکدیگر عنوان تصادم دارد. برخورد کشتی به اشیاء دیگر مانند تأسیسات بندری و اشیاء ثابت یا متحرکی که کشتی محسوب نمی‌شوند، تصادم تلقی نمی‌گردد. در این زمینه احکام زیادی در مراجع قضائی کشور انگلستان صادر شده که در همه آنها روی این نکته تأکید شده است که تعهد بیمه‌گر در رابطه با شرط فوق محدود به وقوع حادثه تصادم می‌باشد و تصادم نیز تنها به برخورد دو یا چند کشتی به یکدیگر اطلاق می‌شود. منظور از کشتی نیز شناوری است که برای حمل و نقل کالا و مسافرو امور دیگری مانند ماهی‌گیری و غیره مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین در صورتی که یک کشتی در ساحل به صورت ثابت نگهداشته شده و از آن مثلاً به عنوان رستوران یا استخر شنا و نظایر آن استفاده شود، کشتی به معنای فوق محسوب نخواهد شد بلکه از جمله تأسیسات ساحلی به شمار خواهد رفت و لذا برخورد با آن مشمول شرط تصادم نخواهد بود. در حقوق فرانسه تصادم معنی وسیع‌تری دارد. طبق ماده ۲ شرایط عمومی بیمه‌نامه‌های کشتی متداول در این کشور در صورتی که کشتی بیمه‌شده با کشتی دیگر یا هر نوع ساختمان ثابت یا متحرک دیگر تصادم نماید و در نتیجه این تصادم بیمه‌گذار مسئول شناخته شود و متعهد جبران خسارت زیان دیده باشد زیان وارده را بیمه‌گر وی جبران خواهد کرد. البته محدودیت‌ها و استثنائاتی هم وجود دارد.

ج - خسارت باید پرداخت شده باشد

موضوع سوم در خصوص با شرط تصادم، پرداخت خسارت توسط بیمه‌گذار است. منظور این است که بیمه‌گر در صورتی متعهد به جبران خسارت وارد به شخص ثالث است که بیمه‌گذار خسارت وی را پرداخت کرده باشد. در این صورت بیمه‌گر مبلغ پرداختی را با توجه به مقررات شرط تصادم (محدودیت سه چهارم و فرانشیز) به بیمه‌گذار مسترد خواهد کرد. بدیهی است در اینجا به میزان مسئولیت نیز باید توجه شود. مثلاً چنانچه کشتی بیمه شده به کشتی دیگری برخورد کند و هر دو مسئول باشند، تعهدات هر یک از طرفین حادثه نسبت

■ در نظام حقوقی کشور انگلستان تنها برخورد دو یا چند کشتی به یکدیگر عنوان تصادم دارد و برخورد کشتی به اشیاء دیگر مانند تأسیسات بندری و اشیاء ثابت یا متحرکی که کشتی محسوب نمی‌شوند تصادم تلقی نمی‌گردد